

Prof. dr Alicja Iwańska
(1918–1996)

26 września 1996 r. zmarła w Londynie p. Alicja Iwańska. W nekrologu zamieszczonym przez rodzinę i przyjaciół w jednej z warszawskich gazet przy Jej nazwisku podano: **żołnierz AK, socjolog, pisarka, poetka**. Jak to zwykle bywa, gdy przychodzi ująć życie człowieka w kilku wyrazach, ich dobór jest sprawą trudną i bardzo indywidualną. Niechaj wolno będzie piszącemu te słowa uzupełnić powyższą charakterystykę o jeszcze jeden, własny element. Odeszła bowiem od nas osoba, która była również **antropologiem**, mającym na swym koncie naukowym wieloletnie studia nad indiańską ludnością współczesnego Meksyku, bodaj najintensywniejsze, jakie były dziełem Polaków zajmujących się tą tematyką po II wojnie światowej.

Alicja Iwańska urodziła się 13 maja 1918 r. w Gardzienicach (pow. krasnostawski)¹. Dzieciństwo i wczesną młodość spędziła w Gardzienicach oraz w Mikorzynie i Rzetni w Poznańskim. Gimnazjum, rozpoczęte w Ostrzeszowie i Poznaniu, ukończyła w Warszawie. W 1935 r. debiutowała jako poetka; pierwszy tomik wierszy wydała w 1938 r. Od 1936 r. studiowała filozofię na stołecznym Uniwersytecie oraz na Université Libré w Brukseli. Okres okupacji przeżyła głównie w Warszawie, gdzie zamieszkała wiosną 1940 r. po wysiedleniu jej rodziny z Poznańskiego. Uczestniczyła w tajnych seminariach filozoficznych i zebraniach literackich. W 1941 r. uzyskała magisterium z filozofii z rąk profesorów T. Kotarbińskiego i W. Tatarkiewicza. Od 1940 r. działała w antyniemieckim ruchu oporu jako żołnierz ZWZ i AK. Po upadku powstania warszawskiego pozostała w służbie aż do formalnego rozwiązania AK, następnie zaś przeszła do konspiracji antykomunistycznej. Jesienią 1946 r., zagrożona aresztowaniem przez UB, wyjechała do USA.

W Stanach Zjednoczonych odbyła studia w zakresie socjologii na Uniwersytecie Columbia w Nowym Jorku i na tej samej uczelni uzyskała w 1957 r. tytuł doktorski. W sumie mieszkała w USA przez trzydzieści dziewięć lat, z czego, jak sama obliczyła, przez trzydzieści pięć uczyła „cudze dzieci” na ośmiu uniwersytetach, „od najlepszych jak University of Chicago do najgorszych jak kalifornijski uniwersytet stanowy w Sacramento”². Najdłużej związana była z Nowojorskim Uniwersytetem Stanowym w Albany. Oprócz pracy dydaktycznej realizowała rozmaite projekty badawcze, których efektem były publikacje książkowe – *Contemporary Poland: Politics, Society, Economy* (1955), *Good Fortune – Second Chance Community* (1958), *Exiled Governments: Spanish and Polish. An Essay in Political Sociology* (1981), *British American Loyalists in Canada and U.S. Southern Confederates in Brazil: Exiles from the United States* (1993). W 1968 r. pracowała jako ekspert UNESCO w Chile. Największą Jej pasją badawczą był jednak bez wątpienia indiański Meksyk, którym zajmowała się przez kilkanaście lat, poświęcając mu wiele prac naukowych i włączając go do swej twórczości literackiej na skalę niespotykaną ani wcześniej, ani później w polskim piśmiennictwie.

¹ Dane biograficzne podaję według A. Iwańskiej, *Potyczki i przymierza. Pamiętnik 1918–1985*, Warszawa 1993. Mylna jest więc zapewne data urodzenia – 17 maja – w *Małym słowniku pisarzy polskich na obczyźnie, 1939–1980*, red. B. Klimaszewski, E. Nowakowska, W. Wyskiel, Warszawa 1992, s. 138.

² A. Iwańska, *Uniwersalność wyższej uczelni (inauguracyjny wykład – PUNO 26.10.1985)*, „Przegląd Powszechny” (Londyn), 1985, nr 12, s. 12.

W 1985 r., po przejściu na emeryturę, Alicja Iwańska wróciła na stałe do Europy i zamieszkała w „przedsionku Polski” – Londynie. Jej związki z Anglią były wcześniejsze. W 1980 r. została honorowym profesorem Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie (PUNO) z siedzibą w Londynie, tam też, jeszcze przed opuszczeniem USA, wydawała swoje pisane po polsku książki – bardzo osobistą dokumentację intelektualnego i emocjonalnego związku z pierwszym mężem, Janem Gralewskim, zatytułowaną *Wojenne odcinki (Warszawa 1940–1943)* (1982) oraz mocno zakorzenione w meksykańskich doświadczeniach *Karnawały* (1980) i *Ucieczki* (1983). Po osiedleniu w Anglii poświęciła się przede wszystkim pisarstwu. Dużo publikowała. W latach 1987–1995 ukazało się sześć Jej książek, w tym tomik poezji *Niektóre* (1991), utwory prozatorskie *Niezdemobilizowani* (1987; 1988) i *Baśń amerykańska* (1988), szkic autobiograficzny *Właśnie tu! Rzecz o dziewiętnastowiecznym Jean Marie Guyau i dwudziestowiecznej sobie samej* (1992), pamiętnik z lat 1918–1985 pt. *Potyczki i przymierza* (1993) oraz wspomnienia wojenne *Kobiety z firmy: sylwetki pięciu kobiet z AK pracujących w wywiadzie i kontrwywiadzie* (1995). Niektóre z tych pozycji miały swe pierwsze lub drugie wydanie w Polsce.

Wydarzenia, jakie nastąpiły w 1989 r., umożliwiły Alicji Iwańskiej kilkakrotnie odwiedzenie Ojczyzny. Na stałe powróciła do Warszawy dopiero 18 czerwca 1997 r., gdy urna z prochami byłego porucznika AK o pseudonimie Wiewiórka, odznaczonego Krzyżem Walecznych, spoczęła w kwaterze pułku „Baszta” na powązkowskim Cmentarzu Wojskowym.

*

Meksykańskie badania Alicji Iwańskiej są w Polsce właściwie nieznanne. Wprawdzie w powstałych w kraju opracowaniach poświęconych działalności Polaków w Ameryce Łacińskiej można znaleźć Jej nazwisko wraz z informacją: „etnolog [sic!], wybitny znawca i badacz kultury indiańskiej [w Meksyku]”, a także jedną czy dwie noty bibliograficzne³, lecz lakoniczność tych wiadomości, niezmienna na przestrzeni wielu lat, mówi sama za siebie, dowodząc faktycznej nieobecności i osoby, i jej dorobku w polu widzenia krajowej korporacji etnologiczno-antropologicznej⁴. Zapewne przyjdzie jeszcze czas na zlikwidowanie tej zasmucającej z wielu powodów luki. Tymczasem poprzestać trzeba na przybliżeniu kilku najbardziej podstawowych faktów.

Meksyk pojawił się w życiu Alicji Iwańskiej przypadkowo, za sprawą Jej drugiego męża, Philipa Wagnera, geografa, zaangażowanego w interdyscyplinarne badania prowadzone w tym kraju przez Uniwersytet Chicagowski. Najpierw przebywała tam jako turystka, nawet bez znajomości hiszpańskiego; wkrótce potem, w 1961 r., już jako badacz relacji między Indianami a *ladinos*, współpracujący z *Chiapas Project* kierowanym przez Normana A. McQuowna. Był to Jej pierwszy bezpośredni kontakt z indiańskim Meksykiem i jego problemami, ale także

³ M. Paradowska, *Los polacos en México y América Central y sus trabajos etnográficos*, „Etnologia Polona”, t. 9: 1983, s. 193; M. Paradowska, *Polskie obserwacje i badania etnograficzne w Meksyku i Ameryce Środkowej*, „Etnografia Polska”, t. 28 (2): 1984, s. 148; M. Paradowska, *Polacy w Meksyku i Ameryce Środkowej*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985, s. 140, 356; M. Paradowska, *Wkład Polaków w rozwój cywilizacyjno-kulturowy Ameryki Łacińskiej*, Warszawa 1992, s. 205.

⁴ To samo powiedzieć można o historykach-latynoamerykanistach, por. M. Kula, *Ameryka bliska i daleka*, [w:] *Ameryka Łacińska w relacjach Polaków. Antologia*, wybór, wstęp, komentarze i przypisy M. Kula, Warszawa 1982, gdzie w charakterystyce powojennej aktywności w Ameryce Łacińskiej Polaków żyjących poza krajem odnotowano, iż „Kilka osób poczuwających się do związków z polskością interesowało się żywo losem Indian” i wymieniono wśród nich wyłącznie dwóch filmowców, A. Halika i T. Bortnowskiego, oraz dwóch uczestników pierwszego kongresu araukanologicznego w 1962 r., R. Białousa i W. Ostrowskiego (s. 12–13). W ostatnich latach lukę tę częściowo wypełnił pracujący na emigracji E.S. Urbański szkicem pt. *Prof. dr. Alicja Iwańska w Hispanoameryce*, [w:] tenże, *Sylwetki polskie w Ameryce Łacińskiej XIX-ego i XX-ego wieku. Uczeni, literaci, artyści, kler i wojskowi*, Stevens Point 1991, t. 1, s. 183–184.

pierwsza okazja do bliższego przyjrzenia się pracy amerykańskich antropologów – ich etosowi, wzajemnym stosunkom i podejściu do Indian, będących obiektem badań. Doświadczenia wyniesione z tego sezonu prac terenowych w Chiapas były gorzkie, po części wręcz traumatyczne. Ich literacką transpozycją stała się napisana w 1982 r. powieść *Ucieczki*.

Meksykański bakcyl – mimo wszystko – został połknięty. Od 1962 r. Alicja Iwańska rozpoczęła samodzielne badania antropologiczne w środkowym Meksyku, wśród Indian Mazahua, koncentrując swą uwagę na niewielkiej, liczącej około pół tysiąca ludzi społeczności zamieszkującej wioskę „El Nopal”. Pod kryptonimem tym kryło się jedno z *barrios* miejscowości Temascalcingo, ośrodka municypium o tej samej nazwie, położonego w stanie México, na północny zachód od Toluca, w odległości około 160 km od stołecznego miasta Meksyk. Okres szczególnie intensywnych badań wybranej społeczności przypadł na lata 1962, 1963, 1965 i 1966.

W ogłoszonym w 1971 r. studium *Purgatory and Utopia: A Mazahua Indian Village of Mexico*, badaczka tak oto przedstawiała swe pierwotne plany związane z Meksykiem: „[...] zaabsorbowanie ‘wizji świata’ oraz ‘ideologią’ stanowiło istotę mojego zainteresowania. Pojechałam do Meksyku z nader ambitnym marzeniem: poznać sposób, w jaki wielokulturowy kraj, taki jak Meksyk, zdołał osiągnąć narodową unifikację. Interesowały mnie zwłaszcza zróżnicowanie kulturowe i jedność ideologiczna tego kraju, gdyż myślałam błędnie, że owa jedność istnieje. Pragnęłam dowiedzieć się, jak meksykańska ideologia narodowa, wspierana przez instytucje państwowe, wyrastała z licznych autochtonicznych kultur tego kraju (kształtując je zarazem); chciałam zobaczyć, jak ją transmitowano do ludzi, dla których została zaprojektowana, jakie im dawała korzyści, jak ich zmieniała, jak przekształcała ich w meksykańskich obywateli”⁵. Bliższe zapoznanie się ze społecznością z „El Nopal” spowodowało jednak, że ostatecznie z początkowego zamierzenia ostała się tylko kategoria ‘wizji świata’, sprowadzona dodatkowo na poziom konkretnej grupy ludzi, żyjących tu i teraz, borykających się na co dzień z licznymi problemami, wśród których kwestia zachowania własnej tożsamości etno-kulturowej, choć nie zawsze jasno artykułowana, nie należała bynajmniej do mało ważnych. Nie było w tym nic z klasycznych etnograficznych dociekań nad kulturą tradycyjną. Autorkę interesowała głównie dynamiczna teraźniejszość. W rezultacie powstało studium o zmieniającej się stale, w określonych warunkach historycznych, wizji świata Indian Mazahua, w szczególności mieszkańców „El Nopal”.

Zetknięcie z Meksykiem i zbliżenie do Indian Mazahua stały się dla Alicji Iwańskiej niezwykle silnym impulsem twórczym. Począwszy od 1962 r. powstaje szereg artykułów naukowych, ogłaszanych w Meksyku, USA, Niemczech i Włoszech, a także – co znamienne – tekstów literackich, pisanych po polsku, będących w naszym piśmiennictwie jedynym w swoim rodzaju świadectwem prawdziwego zapętlenia się uprawianej w terenie antropologii z osobistym życiem antropologa. Kompletna bibliografia owych prac jest ciągle zadaniem do wykonania; materiały do niej, na pewno z lukami, zwłaszcza (być może) w zakresie publicystyki, poezji i prozy literackiej, zawarte zostały w aneksie do niniejszego tekstu. Nie zwalnia to z obowiązku wspomnienia w tym miejscu o dwóch przynajmniej, bodaj najważniejszych pozycjach. Pierwsza to powstała w 1965 r. *Świat przetłumaczony*, wedle określenia samej Autorki – „powieść”, w rzeczywistości – sfabularyzowany dziennik z badań wśród Mazahua, wydany w 1968 r. przez Instytut Literacki w Paryżu i uhonorowany w 1974 r. emigracyjną nagrodą literacką Fundacji im. Kościelskich. Druga to wzmiankowane już studium *Purgatory and Utopia: A Mazahua Indian Village of Mexico* (1971), szybko przetłumaczone na hiszpański (1972), które odkryło przed antropologami ciągle żywą w swej odrębności kulturę Indian Mazahua, co podkreślił Sol Tax w słowie wstępnym do książki, bez kurtuazji i bez przesady, albowiem – w istocie – przed Alicją Iwańską mało kto prowadził poważniejsze badania wśród tej żyjącej na zapleczu wielkich miast, silnie spauperyzowanej i sproletaryzowanej grupy etno-językowej. Nie od rzeczy będzie tu dodać, że cały dochód ze sprzedaży tej ostatniej książki, jak również następnej, poświęconej indiańskiej inteligencji, przekazany został na rzecz Funduszu Kształcenia Dzieci Mazahua, stworzonego przez Autorkę w Meksyku.

⁵ Cytuję za hiszpańskojęzycznym wydaniem wspomnianej pracy: A. Iwańska, *Purgatorio y utopia. Una aldea de los indígenas mazahuas*, México 1972, s. 14–15.

Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych nastąpiła przerwa w badaniach terenowych. Z pewnością miał na to wpływ wyjazd do Chile i przygotowywanie książki podsumowującej wyniki badań z lat poprzednich. Jednak wygłoszony w 1969 r. na XXIII Kongresie Międzynarodowego Instytutu Socjologii w Rzymie referat pt. *Ideology and the Mexican Indians* zapowiadał powrót do kwestii indiańskiej i to w zarzuconym niegdyś wymiarze – w zestawieniu z meksykańską ideologią narodową.

Latem 1972 r. Alicja Iwańska po raz ostatni zajęła się problemami „swoich Mazahua”, tym razem koncentrując uwagę na sytuacji emigrantów żyjących w mieście Meksyk. Prawdopodobnie wtedy też zrodził się pomysł poddania badaniom takiego sektora indiańskiej ludności, który potrafił wyrażać swe poglądy, potrzeby i interesy w języku zrozumiałym dla całego świata zewnętrznego. Nie można było powiedzieć tego – Jej zdaniem – o mieszkańcach wsi, bo to z pewnością ich właśnie miała na myśli, pisząc w 1971 r.: „Indianie, podobnie jak wielu uchodźców politycznych, są obywatelami państw, w których często czują się ustawicznymi cudzoziemcami. Gdyby mogli wyrazić swe odczucia w języku zrozumiałym nie tylko dla antropologów, lecz dla każdego przeciętnego uczestnika kultury zachodniej, prawdopodobnie złożyliby protest przeciw formalnej afiliacji narodowej, przez nich nie wybranej, domagając się uznania własnej tożsamości, jak również pełni swoich ludzkich praw”⁶. Te przypuszczenia, sformułowane na gruncie wcześniejszych doświadczeń i obserwacji, mogły być zweryfikowane poprzez objęcie badaniami Indian, którzy posiadali wyższe wykształcenie, a mimo osiągniętego statusu społecznego, nie przyjęli „ideologicznego zaproszenia” do roztopienia się w meksykańskim narodzie metysów. Wiosną 1973 r. Alicja Iwańska rozpoczęła realizację takiego projektu, poddając analizie drogę życiową, poglądy i działalność przedstawicieli indiańskiej inteligencji skupionych w dwóch, pod wieloma względami przeciwstawnych organizacjach – „realistów” z Meksykańskiego Stowarzyszenia Indiańskich Fachowców i Intelktualistów oraz „utopistów” z na poły jawnego, na poły utajnionego rewivalistycznego Ruchu Odrodzenia Anahuaku. Wyniki paroletnich nowatorskich studiów przedstawione zostały w książce opatrzonej wymownym tytułem *The Truths of Others: An Essay on Nativistic Intellectuals in Mexico* (1977).

Przy końcu dekady lat siedemdziesiątych indiański Meksyk zniknął z warsztatu badawczego Alicji Iwańskiej. Co prawda w 1992 r. ukazał się w warszawskim czasopiśmie „Hemispheres” jeszcze jeden tekst z tego zakresu, lecz był to niepublikowany fragment dawniejszych opracowań. Zasadnicza część Jej dorobku antropologicznego, nie zawsze dostępnego w krajowych bibliotekach, pozostaje – jak dotąd – w zapomnieniu. Powiedzieć tu tylko i wyłącznie – szkoda, to w tym przypadku zdecydowanie zbyt mało.

*
* * *

Materiały do bibliografii Alicji Iwańskiej: publikacje meksykanistyczne

1962

- *Meksyk (I)*, „Kultura” (Paryż), 1962, nr 5, s. 41–59.
- *Meksyk (II)*, „Kultura” (Paryż), 1962, nr 6, s. 26–41.

1963

- *El concepto del indigena en dos distintas regiones de México*, „América Indígena”, t. 23 (4): 1963 [tekst, do którego nie udało mi się dotrzeć – RT].
- *New Knowledge: The Impact of School upon Traditional Structure of a Mexican Village*, „Sociologus” (Berlin), t. 13 (2): 1963, s. 137–150.

1964

- *The Mexican Indian: Image and Identity*, „Journal of Inter-American Studies” (Miami), t. 6 (4): 1964, s. 529–536.

⁶ A. Iwańska, *América Indígena*, „América Indígena”, t. 31 (4): 1971, s. 1046.

- *Las mentiras en la investigación social*, „Revista Mexicana de Sociología”, rok XXV, t. 26 (2): 1964, s. 484–490.

1965

- *Świat przetłumaczony*, „Kultura” (Paryż), 1965, nr 10, s. 54–64.
- *The Impact of Agricultural Reform on a Mexican Indian Village*, „Sociologus” (Berlin), t. 15 (1): 1965, s. 54–67.

1966

- *Division of Labour among Men and Women in a Mazahua Indian Village of Central Mexico*, „Sociologus” (Berlin), t. 16 (2): 1966, s. 173–186.

1967

- *Mazahua Purgatory: Symbol of Permanent Hope*, „América Indígena”, t. 27 (1): 1967 [tekst, do którego nie udało mi się dotrzeć – RT]

1968

- *Świat przetłumaczony*, Paryż: Instytut Literacki, 1968 (Biblioteka Kultury, t. 158).

1970

- *Ideology and the Mexican Indian*, [w:] *Actes du XXII Congrès de l'Institut International de Sociologie, Rome 15–21 Septembre 1969*, vol. II, 1ère partie, „Revue Internationale de Sociologie” (Rzym), seria II, t. 6 (1–3): 1970, s. 216–232.
- *Relaciones entre el arte popular y el arte culto*, [w:] *Estudios sociológicos sobre sociología del arte*, México: Sociedad Mexicana de Geografía y Estadística, 1970, s. 135–144.

1971

- *Purgatory and Utopia: A Mazahua Indian Village of Mexico*. Foreword by Sol Tax, Cambridge, Mass.: Schenkman Publishing Co., 1971.
- *Without Art*, „The British Journal of Aesthetics” (Londyn), t. 11 (4): 1971, s. 402–411.
- *América Indígena*, „América Indígena”, t. 31 (4): 1971, s. 1045–1048.

1972

- *Purgatorio y utopía. Una aldea de los indígenas mazahuas*. Prefacio de Sol Tax, México: Secretaría de Educación Pública, 1972 (SEP/SETENTAS nr 41).

1973

- *Emigrantes o commuters? (Indios mazahuas en la Ciudad de México)*, „América Indígena”, t. 33 (2): 1973, s. 457–469.

1974

- *Indiańscy intelektualiści (I)*, „Kultura” (Paryż), 1974, nr 5/320, s. 41–53.

1977

- *Crosses and Souls*, [w:] E. Sevilla-Casas (ed.), *Western Expansion and Indigenous Peoples*, The Hague: Mouton, 1977, s. 211–220.
- *The Truths of Others: An Essay on Nativistic Intellectuals in Mexico*, Cambridge, Mass.: Schenkman Publishing Co., 1977.
- *Indiańscy intelektualiści (II)*, „Kultura” (Paryż), 1977, nr 10/361, s. 19–33.

1980

- *Karnawały*, Londyn: Oficyna Poetów i Malarzy, 1980.

1983

- *Ucieczki*, Londyn: Polska Fundacja Kulturalna, 1983.

1992

- *Collaboration and Resistance*, „Hemispheres. Studies on Cultures and Societies” (Warszawa), t. 7: 1992, s. 85–89.

Ryszard Tomicki

Dr Kazimierz Jagiełła
(1.12.1939 – 22.04.1996)

W dniu 22.04.1996 roku, po długiej i ciężkiej chorobie, odszedł od nas dr Kazimierz Jagiełła, wieloletni pracownik Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk (dawniej Instytut Historii Kultury Materialnej).

Dr Kazimierz Jagiełła urodził się 1.12.1939 r. w Starokrzepicach w woj. częstochowskim. Egzamin dojrzałości złożył w Liceum Ogólnokształcącym w Łądku Zdroju. Następnie podjął studia na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego, na którym w 1965 r. uzyskał stopień magistra etnografii przedstawiając pracę *Chłopskie budownictwo podcieniowe w Polsce i w krajach sąsiednich*.

W latach 1965–1970 oraz 1977–1980 dr K. Jagiełła zatrudniony był w Pracowni Atlasu Etnograficznego IAE PAN we Wrocławiu, zaś w latach 1970–1976 r. w Muzeum Etnograficznym w tym mieście. Był wówczas współautorem opublikowanego w 1975 r. informatora do wystawy *Dawna wieś Dolnośląska*. W następnym roku w „Rocznikach Jeleniogórskich” (t. 14: 1976) ukazał się artykuł *Najstarsza Dolnośląska pasieka we wsi Dworek koło Lwówka Śląskiego*.

W 1979 r. na Uniwersytecie Wrocławskim obronił pracę pt. *Zróżnicowanie i funkcjonowanie stępy w ludowych kulturach Europy środkowo-wschodniej*, uzyskując stopień doktora nauk humanistycznych. Promotorem pracy była prof. dr hab. B. Kopczyńska-Jaworska.

Z końcem 1980 roku (ze względów rodzinnych) dr Kazimierz Jagiełła przeniósł się do Krakowa, gdzie początkowo pracował w Muzeum Etnograficznym na stanowisku kustosa, a od 1.03.1983 r. do chwili śmierci zatrudniony był w Pracowni Etnologii IAE PAN.

Zainteresowania naukowe dr Kazimierza Jagiełły koncentrowały się wokół zagadnień dotyczących chłopskiej gospodarki agrarnej, przetwórstwa żywnościowego, architektury ludowej i obrzędowości.

Rezultatem szczegółowych dociekań naukowych są wartościowe artykuły oparte na wnikliwych badaniach i przemyśleniach. Wymienić by tu można artykuły zamieszczone w opracowaniu zbiorowym *Pożywienie ludności wiejskiej* (Kraków 1973), a mianowicie *Typy maślnic i ich występowanie w świetle skartowań Polskiego Atlasu Etnograficznego* oraz *Stępa w Polsce*, a także opracowanie pt. *Formy stępy w Polsce i ich występowanie*, które ukazało się w czasopiśmie „Lud” w 1973 r. (t. 52). W tym samym czasopiśmie w 1972 r. zamieszczony został artykuł na temat pewnych form budownictwa ludowego, a mianowicie *Kilka uwag o szeroko-frontowym domu ze ślepyim pseudopodcieniem szczytowym*.

Praca dr Kazimierza Jagiełły w Pracowni Atlasu Etnograficznego we Wrocławiu zaowocowała przygotowaniem następujących map: *Chałupy z podcieniami w ścianie szczytowej* (PAE z. III: 1968, mapa 183); *Formy zrębów węglowych* (PAE z. IV: 1971, mapa 191), *Budownictwo sunikowo-łatkowe* (PAE z. IV: 1971, mapa 192); *Nasilenie występowania chałup zrębowych* (PAE z. IV: 1971, mapa 193); *Rozplanowanie wnętrza chałup wąskofrontowych* (PAE z. IV: 1971, mapa 219); *Chałupy podcieniowe* (PAE z. IV: 1971, mapy 220–223).

W 1994 r. ukazała się publikacja książkowa pt. *Pozyskiwanie i wstępna obróbka ziarna zbóż na wsi polskiej*, w serii *Ethnologica*, t. 2 (Acta Universitatis Wratislaviensis, No 1553), której dr Kazimierz Jagiełła był współautorem, przygotowując opracowanie dotyczące narzędzi do przeróbki ziarna zbóż.

Należy dodać, że zostały też przygotowane do druku dwa artykuły dotyczące obrzędowości weselnej, a także zagadnień związanych z ich symboliką, oraz opracowanie na temat jarzm w Europie środkowo-wschodniej w aspekcie etnogenezy Słowian.

Z chwilą zatrudnienia w Pracowni Etnologii IAE PAN w Krakowie dr Kazimierz Jagieła został włączony do prac naukowo-badawczych nad kulturą ludową Karpat Polskich i był autorem artykułów w kolejnych tomach stanowiących monografie regionalne wymienionego obszaru. W pracy *Górale Beskidu Żywieckiego* (Kraków 1992), zamieszczone zostały dwa artykuły Jego autorstwa: *Budownictwo ludowe* oraz *Ogólna charakterystyka regionu*, przygotowana do druku architektura ludowa Podhala ukaże się natomiast w tomie poświęconym kulturze ludowej tego regionu.

Dr Kazimierz Jagieła – jako członek Polskiej Komisji Karpackiej – został włączony do prac związanych z przygotowaniem syntezy budownictwa gospodarczego i opracował obszerny artykuł na ten temat z terenu polskich Karpat. Praca ta wykonywana była w ramach Międzynarodowej Komisji do badania Kultury ludowej Karpat i Bałkanów.

Dr Kazimierz Jagieła kontynuował współpracę z Pracownią Atlasu Etnograficznego IAE PAN we Wrocławiu. Jej wynikiem były opublikowane komentarze do map Polskiego Atlasu Etnograficznego zawarte w II i III tomie tego wydawnictwa. Dotyczyły one domu z podcieniem szczytowym, budownictwa sumikowo-łątkowego, formy węglów chałup zrębowych, rozplanowania chałup wąskofrontowych (t. II: 1995) oraz stęp i maślnic (t. III: 1996). Do tomu IV przygotował obszerny komentarz pt. *Jarżma i jarżmice*.

Wypada jeszcze dodać, że był On członkiem Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego.

Zainteresowania dr Kazimierza Jagieły związane były również z muzyką i instrumentami muzycznymi. Sam grał na skrzypcach, przygotowywał artykuł na temat gęśli. Interesował się ponadto filozofią i dialektologią. Był wielkim miłośnikiem gór. W pracy naukowej cechowała go sumienność oraz umiejętność stawiania i rozwiązywania podejmowanych zagadnień badawczych. Był człowiekiem o dużym poczuciu odpowiedzialności, a także serdecznym i życzliwym kolegą i jako taki pozostanie w naszej pamięci.

Danuta Tylkowa
Krystyna Hermanowicz-Nowak

Dr Jarmila Paličkova-Pátková
(5.IX.1930 – 19.V.1996)

Polscy etnografowie żegnają z ogromnym żalem przyjaciółkę wielu z nas dr Jarmilę Paličkovą-Pátkovą. Związana z naszym krajem od lat pięćdziesiątych, mówiąca po polsku, znająca naszą literaturę dr Jarmila Paličkova-Pátková współpracowała z wieloma polskimi etnografami. Szerokie zainteresowania naukowe przyczyniły się do Jej bliskich związków zarówno z badaczami kultury ludowej Karpat, etnografami zajmującymi się współczesnymi przeobrażeniami wsi polskiej, jak i specjalistami z zakresu rzemiosła i sztuki ludowej. Moja współpraca z Nią przez trzydzieści kilka lat dotyczyła zarówno historii ubiorów jak i skórnictwa.

Jarmila Paličkova-Pátková urodziła się w 1930 roku w Bzencu na Morawach. Dzieciństwo spędziła w Bratysławie. Jej dyplomowa praca w zakresie etnografii, *L'udovy odev v okolí Trnavy* została wydana w 1957 r. W 1961 r. dr Paličkova-Pátková uzyskała tytuł kandydata nauk. W dalszych swych badaniach naukowych łączyła ona zainteresowania ludowymi technikami, zwłaszcza w zakresie włókiennictwa i skórnictwa, z badaniem funkcji tych przedmiotów w życiu wsi i z ich walorami estetycznymi. Świadczy o tym jej doskonała książka o kuśnierstwie ludowym w Słowacji, wydana w 1981 r. (*L'udové kožušníctvo na Slovensku*). Przedstawiono w niej historię tego rzemiosła od okresu późnego średniowiecza, zmiany w organizacji pracy i powolne zanikanie jego ludowych form. Szczegółowo opisano technikę produkcji, krój i zdobnictwo wyrobów, ich funkcję w życiu wsi, wraz ze słowniczkiem zawodowych terminów. Podobnie opracowana została słowacka wytwórczość ludowa (*L'udová výroba na Slovensku*) wydana w 1992 r. Szerokie zainteresowania różnymi ludowymi wyrobami sprawiły, że współpraca dr Paličkovej-Pátkovej z wydanym w 1990 r. *Etnograficznym atlasem Słowacji* i z *Encyklopedią ludowej kultury Słowacji* (1995) była niezbędnym i podstawowym wkładem. W wielu dziesiątkach artykułów i większych rozpraw dr Paličková-Pátková przedstawiała wyniki swych badań nad rzemiosłem i sztuką ludową. Brała udział w zbiorowych studiach nad Horehroniem. W licznych recenzjach udostępniała najnowsze prace etnograficzne z całej Europy.

Wszechstronność zainteresowań badawczych dr Jarmili Paličkovej-Pátkovej i jej ogromne doświadczenie uzyskane w wieloletnich badaniach terenowych sprawiają, że jej brak będzie stale odczuwalny w słowackiej etnografii. Jej zapał i energia organizacyjna pozwalały na dotarcie do twórców ludowych i zachęcały do uprawiania dawnych technik zdobniczych. Umiała ona łączyć teorię z praktyką. Ostatnio współpracowała z biuletynem „Folk Art and Craft News” poświęconym tradycyjnej wytwórczości rzemieślniczej w całej Europie. Jej zainteresowania sięgały daleko poza własny kraj, którego polityczne i gospodarcze losy mocno odczuwała. Pracowała do ostatniej chwili swego tak czynnego życia. Także w Polsce jej przyjaciele i czytelnicy znakomitych prac oplakują jej stratę!

Irena Turnau